Okultizmus v konšpiračných teóriách

Zuzana Panczová

Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

Abstract: In the present paper I focus on the relationship between the occult and conspiracy theories, both at the eschatological and discoursive level. At the same time, I provide some examples of the functional use of theories of this type in the recent history in religious, but also political and pseudo-scientific, media including internet portals spreading conspiratorial content. The paper deals with the ways conspiracy theories thematize occultism in order to eliminate or discredit competing worldviews. It offers examples of using notions of occultism interpreted as the urgent spiritual threat to mobilize the public by adapting older narratives to the current social context and by linking diverse ideological and worldview beliefs. Conspiracy theories help to dispel feelings of insecurity, fear of unpredictability of the history and own destinies, fulfill the desire for a quick explanation, and offer the culprit. The revitalization of older apocalyptic rumors during the current pandemics of COVID-19 raises general questions about their dynamics. Thus, I point to their cyclical emergence and disappearance, supposing that a similar situational context seems to be able to activate respective types of narratives, normally hidden in latent memory or among specific marginal groups. In general, it can be assumed that a situation of global social threat helps the penetration of radical views into the wider public discourse.

Key words: conspiracy, occultism, conspiracy theories, millenarianism, apocalyptic movements, discourse

Úvod

V tomto roku sa téma pandémie ochorenia Covid-19 stala nosnou azda pre všetky oblasti verejnej debaty a podľa predpokladov akcelerovala aj šírenie fám a konšpiračných teórií. Potvrdili sa historické skúsenosti o dynamike a funkciách konšpiračných teórií, známe z iných historicky doložených epidémií, keď sa nimi ľudia snažili odhaliť príčiny, resp. vinníkov zodpovedných za vznik pandémie. Niektoré vysvetlenia sa obracali k démonizácii skrytého nepriateľa a k apokalyptickým predstavám o nastolení moci Antikrista.

Počas písania tohto príspevku bola verejnosť ohromená aj kauzou fyzického útoku davu na sídlo Kongresu v USA počas prezidentských volieb. Útok bol podnietený svojráznym masovým hnutím QAnon šíriacim sociálnymi sieťami konšpiračné teórie o protištátnom a okultnom sprisahaní. Táto udalosť vzbudila nielen pozornosť médií, ale aj sociálnych vedcov. Naplno manifestovala typické znaky konšpiračných presvedčení a ich možných dopadov: schopnosť skupinovej mobilizácie, revitalizácie starobylých motívov a ich adaptácie v rámci príslušného kontextu, prepájanie rôznorodých ideologických a svetonázorových presvedčení atď. Verejná debata reflektovala aj prvky okultizmu, ako súčasti konšpiračného teoretizovania.

Táto kauza mala svoj ohlas aj v slovenskom mediálnom priestore prostredníctvom alternatívnych internetových zdrojov, ktoré šíria odkaz hnutia QAnon komentovanými prekladmi zahraničných článkov o sprisahaní okultisticky a satanisticky orientovaných skupín. Téma démonizácie elít na slovenských webových stránkach rezonovala aj v reakcii na obavy zo šírenia pandémie. V rámci politicky motivovanej antivakcinačnej kampane verejne vystúpil Marián Kotleba, predseda strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, s konšpiračnou teóriou o zneužívaní umelo vytvorenej paniky z koronavírusu s cieľom masového implantovania nanočipov. Teória bola zasadená do apokalyptického kon-

textu, ako naplnenie biblického proroctva z knihy Zjavenia sv. Jána o označovaní ľudí znamením šelmy.

Revitalizácia podobných apokalyptických fám v období pandemickej spoločenskej krízy vzbudzuje otázky, aká je ich dynamika v modernej spoločnosti a zároveň, aké možnosti sprisahaneckej interpretácie spoločenských javov poskytujú reprezentácie okultizmu.

V nasledujúcom texte sa budem venovať jednak úvahám o vzťahu okultizmu a konšpiračných teórií tak na úrovni eschatologickej, ako aj na úrovni ich diskurzívnych funkcií. Zároveň uvediem niekoľko príkladov funkčného využitia teórií tohto typu v nedávnej histórii vo svete i na Slovensku v religióznom, ale aj politickom a pseudovedeckom diskurze na internetových portáloch šíriacich konšpiračný obsah.

Konšpiračné teórie a okultizmus ako typy náboženských reprezentácií

Definície konšpiračných teórií sa, pochopiteľne, v detailoch líšia vzhľadom na to, aký aspekt tohto komplexného a rôznorodého fenoménu autor vo svojej práci zdôrazňuje. Môžeme na ne nazerať ako na typy eschatológií či sociálnych reprezentácií, môžu mať formy kvázivedeckých výkladov, politických prejavov, osobných svedectiev, profetických textov, epizodických naratívov, propagandistických hesiel, alebo len symbolov a klišé.

Výstižné je definovať ich ako určité typy explanačných presvedčení o tajnom spojení aktérov so zámerom dosiahnuť skryté ciele, ktoré sú považované za nezákonné alebo zlovoľné (Bale 2007, Zonis 1994 cit. podľa Prooijen et al. 2015, 1). Pri hľadaní vzťahu medzi konšpiračnými teóriami a okultizmom môžeme vychádzať aj zo vzťahu medzi konšpiračnými teóriami a náboženstvom. Odborníci sa často zhodujú na tvrdení, že konšpiračné teórie v každej epoche ponúkajú pocit kontroly, porozumenia spoločenských zmien a kauzality udalostí (pozri napr. Bodner, Welch and Brody 2020, 34). Zložitosť sveta a spoločenských interakcií, existencia individuálnych a medziskupinových konfliktov vedúcich k vzájomnému ubližovaniu a zabíjaniu, hľadanie odpovedí na otázky, čo je pravdivé na našom obraze sveta a čo nie, a prečo sa aj dobrým ľuďom dejú zlé veci, na to všetko ponúkajú odpovede rôzne typy náboženských kozmológií podobne, ako mnohé konšpiračné teórie. Prostredníctvom démonického obrazu sveta ponúkajú vinníkov v podobe tajomných a mocných aktérov, ktorí riadia osudy ľudí a hýbu dejinami.

Je preto pochopiteľné, že vedci sa snažia nájsť výstižný opis vzťahu medzi konšpiračnými teóriami a náboženstvom. Filozof K. Popper vnímal *konšpiračnú teóriu spoločnosti* ako verziu resp. náhradu za teistické predstavy o tom, že beh sveta je riadený vrtochmi a želaniami bohov (Popper 2002, 165). Štúdia B. Franksa, A. Bangertera a M. W. Bauera (2013) uvažuje o konšpiračných teóriách ako o type kvázinábožnenskej mentality. Podľa nich napriek tomu, že konšpiračné teórie sú v princípe subverzívne alternatívne výklady protirečiace spoločensky etablovanej náboženskej a politickej doktríne, z hľadiska niektorých psychologických mechanizmov a účelu sú medzi nimi isté analógie. Napríklad od predkov zdedená predispozícia k identifikovaniu vzorcov alebo aktérov aj tam, kde žiadni nie sú, môže tak v prípade náboženských reprezentácií, ako aj niektorých typov konšpiračných teórií, viesť pri vysvetľovaní javov vzbudzujúcich ontologickú úzkosť (napr. choroby a neočakávané úmrtia) k identifikácii aktéra disponujúceho neintuitívnymi schopnosťami (nadprirodzenej bytosti alebo takmer všemocných a takmer všadeprítomných sprisahancov).

Pojem *okultizmus* predstavuje vo všeobecnosti vieru, vedomosti alebo využitie nadprirodzených síl alebo bytostí, pričom v západnej kultúre má v intelektuálnej a náboženskej rétorike výrazné pejoratívne konotácie (Gilbert 2013). Podľa A. Rabo sa antropologický výskum konšpiračných teórií rozvíjal aj v tandeme s výskumom čarodejníctva a pôsobenia temných síl. Okultné kozmológie, ako vnímanie reálnej prítomnosti tajných a skrytých dimenzií zodpovedných za beh vesmíru, nezanikli ani po dosiahnutí určitého stupňa sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja. Existujú názory, že v súčasnosti sa šíria práve v podobe konšpiračných teórií (Rabo 2020, 156). Pre úplnosť upozorňujem aj na podobne zamerané výskumy vzťahu medzi vierou v konšpiračné teórie a vierou v širšiu kategóriu paranormálnych javov (Darwin, Neave & Holmes 2011; van Elk 2015; Newheiser, Farias & Tausch 2011 a i.).

Pri sledovaní historického vývoja fám obviňujúcich určité skupiny z okultizmu vidíme, že viaceré témy sa v dobovo adaptovaných podobách neustále vracajú do verejného diskurzu. Tento cyklický proces je známy aj z pozorovania folklórnych naratívov, a to najmä povestí, ktorých pôvod je spojený s fámami. Odborník na výskum fám Jean Nöel Kapferer to symbolicky vyjadril nasledovne: „*Je to jasné, veľké fámy jednoducho neumierajú. Na nejaký čas zaspia, ale jedného dňa sa znovu prebudia ako sopka. Dokonca majú schopnosť premiestňovať sa: nikto nevie, kde sa znovu objavia v rovnakej alebo trochu pozmenenej podobe*“ (Kapferer 1992, 99, preklad autorka). Aj obvinenia z okultizmu a satanizmu vykazujú podobné revitalizácie. Istú dobu prežívajú v menších komunitách priaznivcov, no v určitom momente (najmä v časoch spoločenských kríz) sa adaptujú na príslušný dobový kontext a vyvolajú senzáciu v širokej verejnosti. Po zdiskreditovaní alebo vyčerpaní záujmu opäť na chvíľu upadnú do stavu latentného prežívania. V prípade konšpiračných teórií o okultných

1. Screenshot článku „Škandál ‚PizzaGate' otriasa internetom, mainstream v USA sa snaží kauzu označiť za podvod. Dôkazy sú ale zdrcujúce!" LifeNews.sk*, 27. 11. 2016, cit. 15.10. 2017. (LifeNews Slovakia 2016)*

2. Screenshot článku „David Rockefeller zemřel ve věku 101 let a na cestě do pekla mu nepomohly ani krevní konzervy s dětskou krví z kauzy Pizza Gate. Syndikát přišel o hlavu vyššího procesu řízení. Další na řadě je britská královna!" AENews*, 20. 3. 2017, cit. 15.4.2017. (AE News 2017)*

sprisahaniach sú miestami ich latentného prežívania často radikálne (napríklad apokalyptické) náboženské prúdy, ktoré sa za istých okolností môžu stať rezervoárom masových prejavov paniky a politického radikalizmu. V súčasnosti to vidíme aj v prípade populistických a antisystémových politík typu hnutia QAnon mobilizujúcich svojich stúpencov aj prostredníctvom démonizovaného obrazu vnútorného nepriateľa.

V histórii nachádzame rôzne podoby prístupu náboženských autorít a radových veriacich voči fámam, resp. predstavám o okultných sprisahaniach. Popri obvineniach z čarodejníctva boli v tradičných náboženských predstavách (vrátane ľudovej martyrológie) už od čias stredoveku napríklad zakomponované obvinenia židov z okultných praktík zameraných proti kresťanom, pričom napríklad rituálne vraždy mali byť centrálne plánované na tajných schôdzkach sprisahaného židovstva (Trachtenberg 1997, 117). Tento typ konšpiračných teórií pomáhal vykresľovať židov ako dokonalých nepriateľov kresťanského spoločenstva, konajúcich skutky v dokonalom protiklade voči kresťanskej morálke.[1] Zdôvodňovali nutnosť ich absolútneho vylúčenia z kresťanského spoločenstva. Obvinenia z okultizmu boli účinnou formou diskreditácie aj v prípade iných skupín alebo jednotlivcov označovaných za hrozbu a platí to dodnes (Wade 2017).[2] (Viac o tejto téme napr. Tangherlini 2018.) Nie náhodou sa revitalizácia podobných stredovekých naratívov stala aj súčasťou politického súperenia konzervativizmu a liberalizmu v diskurze moderného politického antisemitizmu druhej polovice 19. storočia, ktorý bol silne ovplyvnený predstavami o okultnom pôsobení tajných spolkov slobodomurárov a iluminátov (Panczová 2017, 79-81). Tieto konšpiračné teórie boli jednak reakciou na revolučné zmeny v Európe, znamenajúce pád monarchií, presadzovanie sekularizácie spoločnosti a liberálnych ideí a nástup kapitalizmu, ale odrážali aj módnu vlnu záujmu o ezoterizmus, špiritizmus, satanizmus a orientálne náboženstvá.

Od druhej polovice 19. storočia sa v Európe i v USA šírila móda novodobého gnosticizmu a revolty voči osvietenskej racionalite, ako aj voči oficiálnym cirkev-

1 Ich obvinenia z okultizmu zahŕňali vraždy nevinných detských obetí, znesväcovanie hostií a satanizmus.

2 Príkladom zo súčasnosti je aféra známa ako Pizzagate, ktorá viní politické elity z okultizmu a pitia detskej krvi; rôzne spracované verzie týchto obvinení sa šíria aj na slovenských a českých webových stránkach (obr. 1 a 2)

ným inštitúciám (príkladom bola Teozofická spoločnosť založená v roku 1875). Tento trend zvyšoval obavy kresťanských cirkví zo šírenia okultných praktík a presadzovali sa naratívy o sofistikovanom protikresťanskom globálnom sprisahaní. Predovšetkým v milenaristicky orientovaných typoch kresťanských spoločenstiev nachádzame presvedčenia o rastúcom vplyve okultizmu, čo býva interpretované ako plán. Vysvetlením je totiž vstup do apokalyptického obdobia, kedy podľa biblickej knihy Zjavenia sv. Jána dočasne prevezme vládu nad svetom Antikrist. Konšpiračné komentáre k biblickému posolstvu dodávajú konkretizáciu nepriateľov, ktorí mu v jeho boji o moc pomáhajú. Významnejšie tragické udalosti sú v týchto komunitách interpretované ako naplnenia apokalyptických proroctiev, ktoré symbolicky hovoria o rôznych typoch budúcich skúšok a utrpení zoslaných na ľudstvo (o téme milenarizmu a kresťanských konšpiračných teórií v USA podrobnejšie píše napríklad Fenster 2008, 197-232).

Konšpiračné teórie a okultizmus ako oblasti diskurzívneho vylučovania

Ako už bolo naznačené aj v predošlom texte, konšpiračné teórie v zásade predstavujú subverzívne typy presvedčení. Vnímam ich teda aj ako *„nepodložené, neoverené, resp. oficiálne neakceptované informácie, ktoré varujú pred nebezpečným sprisahaním. V súvislosti s významnými historickými udalosťami vyzdvihujú úlohu sprisahania (resp. sprisahaní) a neveria oficiálnym zdôvodneniam“* (Panczová 2017, 14).

Diskurz tu vnímam ako proces alebo jav, v ktorom ide o výmenu a konanie v rámci určitých pravidiel poznania. Tie rozhodujú o tom, čo je dôležité a nedôležité, správne a nesprávne, ako aj o hodnotových horizontoch, v rámci ktorých sa vytvárajú spoločné alebo odlišné ciele a záujmy. Zároveň *„zdôvodňujú tieto vedomostné systémy morálnymi a etickými argumentmi, ktoré sú zamerané na nejaký spoločenský konsenzus, poza ktorý nemožno zájsť; riadia aj možnosti zmien a nových interpretácií v týchto systémoch; a napokon stanovujú hierarchiu medzi rôznymi vedomostnými systémami v zmysle nejakého presahujúceho vedomostného systému“* (Kaschuba 1999, 235).

Pojem okultizmu je podmienený podobnou ideou opozície voči všeobecne prijímanej interpretácii náboženského typu poznania. Koncepty okultizmu a konšpirácie spája moment skrytosti a stigmatizácie. Latinský pojem *occultus* má význam „skrytý“, okultizmus je teda tajná náuka šíriaca sa v rozpore s oficiálnou náboženskou doktrínou a má punc kolaborácie so zlými, démonickými silami. Podstatou sprisahaní a teda aj konšpiračných teórií je odkrývanie aktivít tých skupín, ktorých konanie alebo aj samotná existencia, sú tajné, resp. utajované. Takto sa konšpiračné teórie stávajú nástrojom odhaľovania údajných nebezpečných okultných praktík. Utajovanie však zároveň poukazuje na stigmatizáciu určitého typu diskurzov. Historik James Webb charakterizoval okultizmus v európskom priestore ako jeden z typov zamietnutého poznania (*rejected knowledge*), ktoré je zavrhnuté etablovanými dominantnými inštitúciami šíriacimi náuku európskeho kresťanstva a ktoré sa ďalej šíri v rámci undergroundu rôznych subkultúr (Webb 1974, 191-92). Nadväzujúc na neho na neho vytýčil M. Barkun širšiu kategóriu stigmatizovaného poznania (*stigmatized knowledge*). Ňou pomenúva *„tvrdenia o pravde, ktoré ich šíritelia považujú za overené aj napriek marginalizácii týchto tvrdení zo strany inštitúcií, ktoré konvenčne rozlišujú medzi poznaním a omylom“* (Barkun 2013, 26). Barkun takéto tvrdenia delí do piatich skupín: zabudnuté poznanie (*forgotten knowledge*, napr. údajné poznanie stratených civilizácií), prekonané poznanie (*superseded knowledge*, poznanie nahradené modernejšími prístupmi, napr. astrológia či alchýmia), ignorované poznanie (*ignored knowledge*, poznanie akceptované skupinami, ktoré nemajú prestížne postavenie v spoločnosti a ignorované inými, napr. ľudová medicína), zamietnuté poznanie (*rejected knowledge*, poznanie zamietnuté už na začiatku, napr. tvrdenia o UFO únosoch) a potlačené poznanie (*supressed knowledge*, tvrdenia, ktoré sú autoritám známe, ale tieto ich údajne potláčajú kvôli obavám z následkov alebo kvôli sebeckým záujmom napr. alternatívna liečba rakoviny a pod.). Posledná kategória má pritom tendenciu pohltiť ostatné, keďže stúpenci všetkých typov stigmatizovaného poznania smerujú k podozreniam, že za marginalizáciou ich presvedčení stoja zlé úmysly tých, ktorí rozhodujú o ortodoxnosti (Barkun 2013, 27). Dyrendal a kolektív 2019 v podobnom duchu tvrdia, že v prípade ezoterických hnutí, označovaných za okultné, predstavuje marginalizácia motiváciu pre ich stúpencov, aby otočili tento proces vymedzovania sa (*othering*) prostredníctvom mytémy sprisahania. *„‚Vyššie pravdy', duchovnej transformácie, jasnovidectvo, univerzálne bratstvo a voľná energia sú vedome potláčané kňazmi, vedcami, politikmi a finančníkmi“* (Dyrendal et al. 2019, 41, prekl. autorka).

Konšpiračné teórie a okultizmus teda koexistujú vo viacerých typoch vzťahov s ohľadom na ideologické a mocenské postavenie účastníkov diskurzu, napríklad:

– obvinenia z okultného sprisahania môžu byť nástrojmi skupinovej stigmatizácie zo strany väčšinových resp. hegemoniálnych náboženských inštitúcií. Sú nástrojom vymedzovania sa „ortodoxie“ voči „herézam“;
– náboženské prúdy, ktoré sú vylučované z oficiálneho diskurzu danej inštitúcie, používajú voči nej rov-

nakú zbraň – množstvo odštiepených náboženských hnutí od pôvodnej cirkvi napríklad označuje jej religiozitu za okultnú; konšpiračné teórie sú nástrojom legitimizácie stúpencov poznania označovaného za okultizmus. (Pozn. autorky: tomuto typu vzťahu sa v ďalšom texte bližšie venovať nebudem, táto téma si zasluhuje osobitnú štúdiu);

Stretávame sa však aj s iným využitím konšpiračných teórií o okultizme, a to ako nástroja na diskreditáciu nepriateľa zo strany tých, ktorí nie sú explicitnými stúpencami konkrétneho náboženského systému alebo filozofie, nereprezentujú učenie oficiálnych cirkví ani náboženských skupín označovaných za okultistické. Teórie, ktoré používajú, sú síce prevzaté z náboženských diskurzov, ale démonizácia nepriateľa je len jedným z nástrojov boja proti „spoločnému nepriateľovi". Príkladom môžu byť články na alternatívnych webových stránkach, ktoré zdieľajú akékoľvek, často aj ideologicky protirečivé texty, dôležitým je prvok revolty alebo rezistencie voči systému.

Vzájomné interakcie a reflexie náboženských i nenáboženských aktérov tohto diskurzívneho súboja formujú ďalší vývoj konšpiračných teórií o okultizme.

Obavy z okultizmu a satanizmu v náboženskom diskurze

Sociológ T. Luckmann (1967) konštatoval, že od 60. rokov 20. storočia kresťanstvo stratilo svoj monopol na západnú religiozitu, čo však neviedlo k vzniku sekulárnej spoločnosti. Ľudia s potrebou veriť sa začali správať ako konzumenti, ktorí si z koláže rôznych náboženských tradícií vyskladali podľa potreby svoju privátnu religiozitu. Tento kultúrno-náboženský trend viedol nielen k vzniku nových náboženských hnutí eklektického typu, ale zároveň ovplyvnil aj vývoj konšpiračných teórií prepájajúcich rôzne náboženské, filozofické, vedecké a politické presvedčenia a ideológie. Záujem o ezoterizmus bol nielen úzko náboženským, ale aj kultúrnym javom (bol reflektovaný vo filozofii i v umení)[3]. Zároveň vyvolal reakciu pôvodných cirkevných denominácií, ktoré začali pociťovať ohrozenie z dôvodu poklesu počtov svojich členov. Príkladom môže byť pomerne silná odozva na hnutie New Age, ktoré bolo populárne najmä v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Očakávajúc „nový vek" lásky a svetla ponúkalo prípravu v podobe osobnej premeny a liečenia (Melton 2016). Rozvíjalo myšlienky ezoterizmu, špiritizmu a astrológie, obsahovalo prvky teozofie, orientálnych duchovných smerov, UFO kultov a pod. Kresťanské cirkvi sa snažili popri odsúdení neortodoxných prvkov v jeho učení hľadať spoločenské príčiny jeho príťažlivosti v očiach súčasníkov a spôsoby, ako brániť jeho šíreniu. V rámci katolíckej cirkvi bolo napríklad vydané komplexné odporúčanie pracovnej skupiny zaoberajúcej sa štúdiom nových náboženských hnutí s názvom *Ježiš Kristus – prameň živej vody; kresťanská úvaha o new age*, ktoré je určené pre osoby pôsobiace v pastorácii a objasňuje historické korene a náboženskú podstatu hnutia. Upozorňuje aj na špecifickosť okultných prvkov, nakoľko okultizmus spolu s mágiou považuje za nástroje na získanie moci (na rozdiel od ezoterizmu, ktoré je hľadaním poznania). Zároveň sa snaží racionálne pomenovať príčiny jeho popularity, pričom ako podstatné momenty vidí krízu náboženskej identity a odmietanie ideálov a spirituality ponúkaných modernému človeku oficiálnymi cirkvami: *„Niektorí hovoria, že kresťanské náboženstvo je patriarchálne a autoritatívne, že politické inštitúcie nie sú schopné zmeniť svet na lepší a že klasická (alopatická) medicína nedokáže účinne liečiť ľudí. Skutočnosť, že kedysi centrálne prvky spoločnosti sú dnes považované za nedôveryhodné alebo strácajú skutočnú autoritu, vytvorila ovzdušie, v ktorom ľudia hľadia viac do vlastného vnútra, do seba, kde hľadajú zmysel a silu. Obracajú sa aj na alternatívne inštitúcie v nádeji, že im odpovedia na ich najhlbšie otázky. Život alternatívnych spoločenstiev sedemdesiatych rokov dvadsiateho storočia, ktorý bol chaotický a nemal žiadnu štruktúru, podnietil úsilie o väčšiu disciplínu a štruktúrovanosť, ktoré sú bezpochyby kľúčovými prvkami nesmierne populárnych ‚mystických' hnutí. New age je príťažlivý predovšetkým preto, že mnohé z toho, čo ponúka, spĺňa tie ľudské túžby, ktoré oficiálne inštitúcie často nesplnili"* (KBS n. d.).

Pojmom, ktorý nadobudol medzinárodnú popularitu a pomenúva rôznorodé predstavy o celosvetovom sprisahaní, je Nový svetový poriadok (angl. New World Order, skratka NWO, ako synonymum býva používané aj označenie One World Government, skratka OWG). V konšpiračných naratívoch je určitým ekvivalentom apokalyptickej vlády Antikrista. Do povedomia verejnosti sa dostal aj vďaka konzervatívnemu republikánskemu politikovi Patovi Robertsonovi, autorovi knihy *New World Order* (Robertson 1991). Nadväzujúc na motívy globálneho sprisahania slobodomurárov, iluminátov a židov, pôsobiacich v pozadí americkej vrcholnej politiky, Robertson rozvinul v tejto knihe tému snáh o vytvorenie globálnej vlády, ktoré riadi sám diabol, aby sa tak naplnili apokalyptické predpovede. Táto kniha sa stala krátko po jej vyjdení bestsellerom a spolu s inými Robertsonovými verejnými prejavmi patrí k významným zdrojom sprisahaneckého diskurzu s okultnou

3 Žáner „ezoterická hudba" neraz vystihoval viac hudobný módny štýl ako jej filozofický či náboženský účel.

tematikou. Robertson, predstaviteľ charizmaticky orientovaného prúdu evanjelikálneho kresťanstva postaveného na intenzívnej verejnej evanjelizácii, je zároveň zakladateľom rozsiahlej medzinárodnej vysielacej siete Christian Broadcasting Network a jej odnoží. V súlade s milenaristickým štýlom hlásal blízkosť naplnenia apokalyptických proroctiev, interpretoval svetové katastrofy ako dôsledky démonických sprisahaní, trestov za okultizmus a hriešny spôsob života.[4]

Zaujímavým príkladom verejnej paniky spôsobenej obavami z okultizmu boli varovania pred pôsobením satanistických okultných spoločenstiev koncom 80. rokov 20. storočia v USA a západnej Európe. Tieto spolky mali údajne v rámci magických rituálov zneužívať a vraždiť deti, pričom obete sa mali každoročne počítať v tisíckach. Korene, priebeh i závery vyšetrovaní tejto paniky vo Veľkej Británii sledovala antropologička Jean La Fontaine, ktorá na základe bohatej dokumentácie konkrétnych prípadov odhalila krehkú hranicu medzi realitou a fikciou pri interpretácii faktov pod vplyvom radikalizácie verejnej mienky fundamentalistickým diskurzom. Práve vplyv fundamentalistických naratívov pochádzajúcich najmä z pentekostálnych komunít USA o monštruóznej sieti satanistov infiltrovaných v spoločnosti ovplyvnil tak verejnú mienku, ako aj odborníkov i vyšetrovateľov. V dôsledku toho vznikla séria falošných obvinení nevinných ľudí zo satanizmu, ako aj falošných spomienok údajných obetí (La Fontaine 1998).

Jedným z amerických autorov, ktorých La Fontaine identifikovala ako zdroje šírenia obáv z masového pôsobenia satanizmu vo vyššie uvedenej kauze, bol fundamentalisticky orientovaný evanjelizátor z Texasu Texe Marrs (pozri aj Barkun 2013, 52). Pričinil sa o šírenie viacerých typov konšpiračných naratívov okultistického zamerania, napríklad o šírenie obáv z vládou riadenej implantácie biočipov (mikročipov, nanočipov). Motív hrozby ovládnutia ľudstva prostredníctvom biočipov súvisel s číslom 666, ktoré sa objavuje v Zjavení sv. Jána (Apokalypsa) ako číslo šelmy, ktorým budú ľudia označení na čele alebo na ruke: *„A pôsobí, že všetci, malí i veľkí, bohatí i chudobní, slobodní aj otroci, prijímajú na pravú ruku alebo na čelo znak, a že nik nemôže kupovať alebo predávať, iba ten, kto má znak: meno šelmy alebo číslo jej mena. V tomto je múdrosť: Kto má rozum, nech spočíta číslo šelmy; je to číslo človeka a jeho číslo je šesťstošesťdesiatšesť."* (Zjv. 13, 16-17).

Tvrdenie, že čiarové kódy používané pri predaji tovarov obsahujú číslo biblickej šelmy, však publikovala už Mary S. Relfe v knihe *The New Money System 666* (1982). Autorka tvrdila, že používanie čiarového kódu čítaného prostredníctvom optických zariadení bude neskôr nahradené jeho implantáciou do ruky. V USA sa panika z čiarových kódov a neskôr mikročipových implantátov nesúcich informácie o svojich nositeľoch stala súčasťou fundamentalistických náboženských naratívov namierených v politickom boji proti liberálnym demokratom.[5] Takéto implantáty majú v predstavách konšpiračných teoretikov moc nielen sledovať aktivity ľudí, ale aj ovplyvňovať ich myslenie, čím sa z ľudí v čase nastolenia Nového svetového poriadku vytvorí armáda poslušných robotických sluhov.

Predstavy o zhubnom pôsobení sprisahaných okultistických síl v súčasnom svete zdôrazňovali i niektoré iniciatívy z prostredia katolíckej cirkvi. Často sú naviazané na predstavy o okultnom pôsobení tajných spoločností iluminátov a slobodomurárov, ktoré majú byť konkurentmi tradičných cirkví tak v politickom, ako aj v duchovnom zápase a od čias Francúzskej revolúcie 1789 riadia lavínu globálnej sekularizácie. Predstaviteľom jednej z takýchto iniciatív varujúcich pred okultným slobodomurárstvom bol taliansky kňaz Stefano Gobbi, zakladateľ Mariánskeho kňazského hnutia. Je autorom knihy *Kňazom, milovaným synom Panny Márie* (2000), známej aj ako tzv. Modrá kniha, v ktorej spísal údajné vnuknutia (nie formou zjavenia, ale vnútornej inšpirácie) od Panny Márie z rokov 1973 – 1997, ktorá má na Slovensku oficiálne biskupské imprimatur.[6] V knihe je možné nájsť početné odkazy na apokalyptické proroctvá, ktoré sú interpretované ako zápas diabolských síl a slobodomurárov proti cirkvi, prebiehajúci práve v 20. storočí s víziou blízkeho konca sveta. Kňazi sú vo vnuknutiach z 80. rokov predstavení ako apoštoli posledných čias, vedúci boj s apokalyptickým červeným drakom (interpretovaným ako symbol komunizmu), ktorému pomáha čierna šelma (slobodomurárstvo):

> *„Ak sa červený drak snaží priviesť celé ľudstvo ku konaniu bez Boha, k popieraniu Boha a šíri preto blud ateizmu, cieľom slobodomurárstva nie je popierať*

4 Napr. zemetrasenie na Haiti v roku 2010 pripísal dôsledku paktu s diablom, ktorý predkovia Haiťanov uzavreli, aby sa zbavili francúzskej nadvlády; hurikán Katrina v roku 2005 mal byť Božím trestom za vykonávanie potratov, pandémia Covid-19 trestom za hriešny styk osôb rovnakého pohlavia a pod.

5 Príkladom je tvorba amerického spisovateľa Texeho Marrsa o projekte mikročipizácie pod názvom L.U.C.I.D. (Marrs 1996; Barkun 2013)

6 Imprimatur č. 159/2000 zo dňa 4. 12. 2000 knihe udelil vtedajší spišský biskup a predseda Konferencie biskupov Slovenska Mons. František Tondra.

Boha, ale rúhať sa mu. […] *Najväčším rúhaním je upieranie úcty patriacej len Bohu a jej preukazovanie tvorom a samému satanovi. Hľa prečo sa v týchto dobách zvrhlého pôsobenia slobodomurárstva všade šíria čierne omše a satanský kult.*"
Miláno (Taliansko), 3. júna 1989
Prvá sobota v mesiaci a sviatok Nepoškvrneného Srdca Panny Márie
(Gobbi 2000, 264)

„*Majte účasť na mojej bolesti, lebo tu vládne slobodomurárstvo so svojou okultnou, tajomnou mocou, ktorá vedie k neviazanosti zvykov, k strate zmyslu pre morálku, k vyvyšovaniu sexuálnej slobody, k rozkladu rodiny v dôsledku rozvodov, bránenia počatiu a potratov, ktoré sa šíria čím ďalej viac a sú uzákoňované. Potom chápete, ako pád komunizmu, ku ktorému došlo v roku 1989 v dôsledku osobitného zásahu môjho Nepoškvrneného Srdca, je iba znakom a závdavkom môjho úplného a najväčšieho víťazstva.*
Toto víťazstvo nastane s pádom praktického ateizmu na celom svete, porážkou slobodomurárskych a diabolských síl, rozbitím veľkej moci zla a úplným víťazstvom Boha vo svete, ktorý bude dokonale očistený veľkým milosrdným trestom."
Debrecín (Maďarsko), 15. septembra 1996
Sviatok Sedembolestnej Panny Márie
(Gobbi 2000, 408).

Téma okultizmu v súčasnom slovenskom náboženskom konšpiračnom diskurze na príklade združenia Magnificat Slovakia

Príkladom iniciatívy, ktorá akcentuje konšpiračné prvky v mariánskom hnutí, ale zároveň kvôli politickej a náboženskej radikalizácii nepožíva podporu predstaviteľov katolíckej cirkvi, môže byť jedno z najdlhšie pôsobiacich médií zameraných na konšpiračné teórie s náboženským obsahom na Slovensku, občianske združenie Magnificat Slovakia. Bolo založené v roku 1994, zameriava sa najmä na spravodajstvo o mariánskych zjaveniach a vedie ho niekdajší protikomunistický disident A. Selecký. Združenie zároveň pôsobí ako vydavateľstvo (časopis MRosa a iné), svoje názory šíri aj prostredníctvom webovej stránky a sociálnych sietí. Verejne sa zviditeľnilo v roku 2012, kedy založilo politickú stranu predstavujúcu radikálny kresťanský konzervativizmus, ktorá pôsobila do roku 2016. Mariánsky kult je v Seleckého podaní orientovaný aj na varovanie pred okultnými sprisahaniami, a to v duchu obrany pred „západnou kultúrou", Novým svetovým poriadkom, sprisahaneckým židovstvom a slobodomurármi. V roku 2000 vydalo združenie Magnificat Slovakia Seleckého knihu *Diaľnica do pekla*, ktorá v rámci apokalyptického konšpirativizmu slúži aj ako kritika politického diania:

„*V zmätku doby, v ktorej dominuje informatika, akoby ľudstvo prežívalo všetky svoje možnosti, stavy a celé svoje dejinné dedičstvo. Mnohí nevieme tento stav dešifrovať ani hodnotiť. Sme z toho zmätení. Pred desiatimi rokmi sme vstúpili do obdobia, ktoré sa pre nás zdalo ‚prechádzkou ružovým sadom'. Skončil sa komunizmus. Boli sme hrdí na svoju „nežnú revolúciu"*. [...] *Zdalo sa, že všetky hrôzy prenasledovania máme za sebou. Bol to však len koniec ‚Červeného draka', ktorý uvoľnil miesto oveľa horšiemu nebezpečenstvu – ‚Čiernej šelme'* [...] *Svet biznisu, násilia a amorálnosti akoby nenarážal na žiadny odpor. Doba, ktorá je už tu – to je doba, v ktorej prichádza Antikrist so svojou anticirkvou a antiapoštolmi.* [...] *Ak sme v kapitolách o slobodomurárstve povedali, že ono dnes predstavuje tú prvú šelmu s desiatimi rohmi, ktorú sv. apoštol Ján videl vystupovať z mora (Zjv 13, 1-10), tak podobne môžeme povedať, že hnutie New Age predstavuje dnes druhú apokalyptickú šelmu, podobnú baránkovi*" (Selecký 2000, 2-3; 17).

Na stránke združenia je možné nájsť odkazy na články a komunity, ktoré zdieľajú konšpiračné teórie namierené voči oficiálnym cirkevným inštitúciám a ich predstaviteľom, predovšetkým voči súčasnému pápežovi Františkovi. Boj proti „systému" tu teda predstavuje dokonca i boj proti súčasnému vedeniu cirkvi, nadväzujúc na motívy ovládnutia Vatikánu slobodomurármi presadzujúcimi modernizmus, morálny relativizmus a rôzne prejavy ústupkov voči požiadavkám liberálnej spoločnosti. Zdrojmi informácií sú predovšetkým zahraničné internetové zdroje podobného zamerania.[7]

Postoj katolíckej cirkvi voči združeniu je vzhľadom na jeho politický i náboženský radikalizmus do istej miery odmietavý. Ideologická profilácia združenia (i členov politickej strany) totiž najmä v čase vstupu do

7 Stránka zdieľa napríklad video pod názvom „Muž, ktorý prekážal", na ktorom kňaz p. Santiago Martín počas homílie vysvetľuje, prečo došlo k odstúpeniu pápeža Benedikta XVI. Dôvodom mala byť nie fyzická únava, ale útoky jeho nepriateľov zvonku i zvnútra, ktorí ho (najmä prostredníctvom obvinení kňazov z pedofílie) donútili povedať, že v úrade končí. Celý proces vníma opäť ako boj dobra a zla, pričom práve popieranie tohto princípu je nástrojom sprisahancov. „*Tu je naprogramovaný plán úmyselne proti Cirkvi. Súčasná „diktatúra relativizmu" bráni jednoznačne označiť niečo ako ‚dobro' alebo ‚zlo'*".

politiky inklinovala k radikálnym postojom, čo ich viedlo k opakovanej podpore antisystémovej Kotlebovej Ľudovej strany Naše Slovensko (ĽSNS). ĽSNS aj Magnificat Slovakia našli ideologický prienik tak v proklamovaných radikálnych konzervatívnych hodnotách, prokremeľskej orientácii, antimigračnej politike a mariánskom kulte, ako napríklad aj v konšpiračných teóriách podporujúcich antisemitizmus. Okrem rýdzo náboženských tém na stránke nájdeme i verziu *Protokolov sionských mudrcov* Miroslava Dolejšího (Helebrandt 1991) a politické spravodajstvo venované téme „Nového svetového poriadku", pričom podtémami tejto sekcie sú „okultizmus", „slobodomurárstvo" a „svetovláda". Okultizmus je zastúpený témou nezlučiteľnosti kresťanstva s buddhizmom a inými východnými filozofiami,[8] „slobodomurárstvo" reprezentujú témy indikujúce vplyv Židov na elimináciu kladných postojov voči vojnovému slovenskému štátu a upozorňujúce na islamizáciu spoločnosti. V duchu radikálneho dualizmu je vnímaná i súčasná politika: Západ reprezentovaný Európskou úniou, USA a NATO patria do sféry zla, zatiaľ čo Východ a politika prezidenta Putina je vykresľovaná v pozícii ochrancov kresťanstva, spravodajstvo Veľvyslanectva Ruskej federácie je vnímané ako objektívny zdroj informácií na rozdiel od mainstreamového spravodajstva.

Stupňujúci sa politický a náboženský radikalizmus a spolupráca s ĽSNS viedli v roku 2016 k dôraznému vyhraneniu sa Konferencie biskupov Slovenska voči aktivitám združenia.[9]

V súčasnosti existuje v slovenskom jazykovom prostredí stále sa rozširujúci zoznam fundamentalistických a radikálnych konzervatívnych platforiem, ktoré pravidelne zdieľajú antisystémový konšpiračný obsah vrátane odhaľovania okultných sprisahaní. Vzhľadom na ich prílišný radikalizmus, zachádzajúci až do spochybňovania oficiálnych cirkevných autorít, sa k nim oficiálna cirkevná hierarchia nehlási, ba dokonca v decembri 2020 sa hovorca KBS M. Kramara po prvýkrát vyjadril vyjadril v médiu Konferencie biskupov Slovenska a zaujal jasný negatívny postoj voči dezinformačným kresťanským médiám.[10]

Okultizmus a COVID-19

Vráťme sa k úvodnej úvahe o tom, ako sa pandémia Covid-19 stala príležitosťou pre znovuoživenie okultne zameraných konšpiračných naratív. Výnimočnosť situácie prináša jednak nezvyčajné interpretácie, a zároveň vyplavuje staršie vrstvy fám a naratív, ktoré medzitým zdanlivo upadli do zabudnutia.

Snaha nájsť východisko z pandémie pomocou vakcíny narazila na dve základné psychologické bariéry: prvou je strach z novej vakcíny a odpor voči očkovaniu. Druhú tvoria nové technológie, ktorých princípom ľudia nerozumejú a predstavujú v ich intuitívnych predstavách prekračovanie „normálneho", „prirodzeného" fungovania vecí, ľahko vyvolávajú podozrenia. Príkladom politického využitia tejto situácie pre šírenie konšpiračných teórií je príhovor predsedu strany Ľudová strana Naše Slovensko Mariána Kotlebu, ktorý má vo svojej aktuálnej politickej agende aj spochybňovanie oficiálnych interpretácií pôvodu pandémie a antivakcinačnú kampaň. Vo videu šírenom prostredníctvom kanála YouTube pod názvom *„Koronavírus ako zámienka na zotročenie ľudí"* zo dňa 15. 4. 2020 (obr. 3) revitalizoval teóriu o biočipových implantátoch nasledovne:

> *„To, že korona – tento vírus, bol umelo vytvorený v laboratóriách, je už asi všetkým úplne jasné, sú na to dôkazy, sú na to analýzy špičkových biológov, mikrobiológov, genetikov, jednoducho ľudí, ktorí sa tomu venujú, to nie je z mojej hlavy* [...] *otázka je, prečo vlády štátov, a bavme sa o našej slovenskej vláde, uzatvára celú republiku, uzatvára a utlmuje, likviduje celú ekonomiku* [...] *nie je cieľom Matoviča ochrániť ľudí pred koronavírusom, ale je, podľa môjho názoru, jeho cieľom dostať slovenskú ekonomiku úplne na kolená a pripraviť pôdu pre to, aby sa mohol preskupiť majetok ľudí do rúk vyvolených skupín, do rúk oligarchov, do rúk nadnárodných finančných skupín a finančného kapitálu.* [...] *V Spojených štátoch aj v Izraeli, aj možno v niektorých iných krajinách, už dnes majú vakcíny, ktoré obsahujú nanočipy a pomocou tej takzvanej vakcíny vám do tela vstreknú ten nanočip, ktorý má nejaké funkcie. Vy, samozrejme, neviete, aké funkcie má, aké funkcie má aktivované, aké funkcie má ešte neaktivované. Možno sa teraz niektorí smejete, ale to, že o tom neviete, to, že to nepoz-*

8 Pozri príspevok „Guru alebo Ježiš".

9 Tlačová kancelária Konferencie biskupov Slovenska (TK KBS) v roku 2016 vo svojom oficiálnom vyhlásení uviedla: „*... časopis M Rosa, ktorý vydáva Magnificat Slovakia, nemá cirkevné schválenie a nesmie sa predávať v chrámoch, aby vo veriacich nevznikol dojem, že reprezentuje postoje Cirkvi.* [...] *Ak však porovnáme volebné programy radikálnych strán s postojmi Cirkvi, o ktorých hovoria články TK KBS, vyznieva to tak, že voliči, ktorí sa hlásia ku Katolíckej cirkvi (a k poslušnosti jej hierarchii) mohli tieto strany voliť skôr napriek svojim náboženským postojom, než kvôli nim.*"

10 „Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu."

náte, to neznamená, že to neexistuje a potom bude veľmi neskoro nejako plakať nad tým, keď si to dáte a keď zrazu zistíte, že niekto získava nad vami cez tú vakcínu a cez ten čip nejakú kontrolu. Nepresviedčam vás o svojej pravde, sledujem informácie, rozmýšľam nad vecami, a hlavne, priatelia, všetko to už máme tu niekde dopredu napísané. [...] *a teraz tu nechcem hovoriť o nejakých konšpiráciách, o nejakých Protokoloch siónskych mudrcov alebo o podobných veciach. Zjavenia Jána v Biblii jasne hovoria: ‚kto neprijme čip, nebude môcť ani obchodovať, nebude môcť predávať, nebude môcť nakupovať, nebude môcť robiť v podstate nič.' [...] Toto je ďalší z cieľov. Využiť koronapaniku na to, aby sa ľudia ako keby v záujme toho, že sa nechcú nakaziť dotykom peňazí, aby sa zbavovali hotovosti, aby opúšťali hotovosť a platili cez elektronické prostriedky. Každý elektronický prostriedok je založený na báze čipu.* [...] *Rozmýšľajte nad tým a porovnajte si to s tým, čo sa píše v Zjavení svätého Jána.* [...] *Naše riešenie je spraviť všetko pre to, aby naša republika bola opäť čo najviac samostatná a sebestačná* […] *a treba obnoviť slovenskú korunu.*"

Ukážka naznačuje využitie osvedčených stratégií argumentácie a presviedčania[11] v dezinformačných konšpiračných teóriách:

- snaha predstaviť teóriu ako nezaujatú, postavenú na odborných poznatkoch;
- vykresľovanie dystopických obrazov pripravovanej globálnej mocenskej totality (rôzne verzie Nového svetového poriadku); môžu pritom využívať aj náboženskú alebo ezoterickú symboliku, pričom sa často inšpirujú apokalyptickými predstavami, v ktorých je dianie vo svete prejavom boja dobra a zla a súčasnosť zobrazujú ako nástup prechodného ovládnutia sveta diablom;
- ponúkanie predstavy dejín ako napĺňania dávneho plánu sprisahancov;
- spochybňovanie a relativizácia oficiálnych inštitúcií, keďže pravda je manipulovaná zo strany držiteľov moci.

Napokon môžeme uviesť aj príklad využitia témy okultizmu a skrytých satanistických znamení aj v nereligióznom kontexte, na stránkach orientovaných na alternatívnu vedu a medicínu. Stránka Badatel.net, ktorá vznikla v roku 2007, podľa vlastných vyjadrení poskytuje prehľad o tradičnej medicíne, no podľa viacerých databáz hodnotiacich dôveryhodnosť internetových stránok patrí medzi výrazne dezinformačné platformy.[12] V súvislosti s jej kampaňou spochybňujúcou závažnosť ochorenia Covid-19 a protiepidemických opatrení, siahla aj ona po prevzatí konšpiračných teórií šíriacich tému z okultizmu a satanizmu údajne sa skrývajúceho za opatreniami vlády. Príkladom je článok s názvom „*Podľa mnohých indícií slovenskú vládu posadli okultné satanské sily*" (obr. 5) publikovaný v novembri 2020, ktorého uverejnenie zdôvodnili slovami: „*Dnes sme priniesli možno trocha netradičný článok, avšak dnešná doba je nadmieru netradičná a preto je potrebné ‚bádať' aj v takých zákutiach, kde bežne nezachádzame.*" Nie je jasné, nakoľko je článok myslený vážne a nakoľko satiricky, no indície o posadnutí vlády poskytovali interpretácie číselných symbolov údajne typických pre satanizmus ukrytých v grafike testovacích certifikátov (obrázok troch koronavírusov so šiestimi výbežkami a piatimi bodkami evokovalo číslo šelmy 666 a pentagram, obr. 6), alebo v čísle uznesenia vlády SR 693/2020 z 28. 10. 2020, ktoré sa týkalo rozšírenia opatrení v čase núdzového stavu.

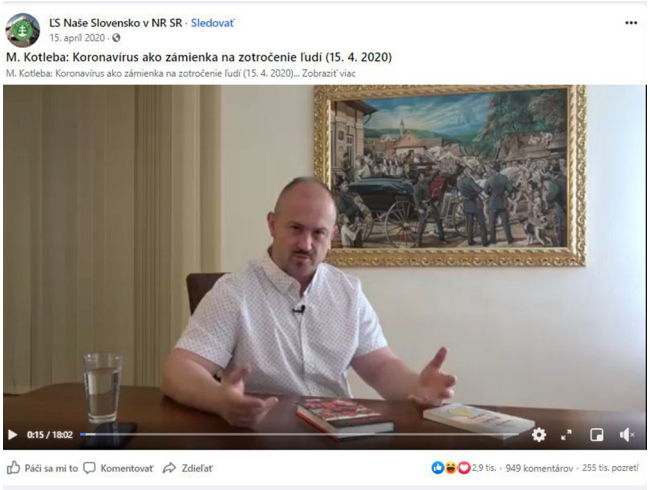

3. Screenshot videa "ĽS Naše Slovensko v NR SR: Koronavírus ako zámienka na zotročenie ľudí." 15. 4. 2020. (YouTube 2020)

Podobne dňa 29. 12. 2020 stránka uverejnila článok „*Rúška, odstupy, umývanie rúk a izolácia sú masové satanské iniciačné rituály*", ktorý tento krát hľadal okultnú a satanistickú symboliku v základných protiepidemických opatreniach, ktoré údajne v skutočnosti slúžia skrytým zámerom sprisahaných okultistov. Odkazuje

11 Špecifikám argumentačných stratégií v konšpiračných teóriách sa bližšie venovali napr. Bahna 2015 a Panczová 2017.

12 Príkladom môže byť hodnotenie na platforme konspiratori.sk, kde sa o.i.uvádza, že „stránka obsahuje klamlivé, dezinformačné správy a lživú propagandu, čiže tvrdenia, ktoré sú v rozpore s faktami".

4. Screenshot článku „Podľa mnohých indícií slovenskú vládu posadli okultné satanské sily.“ (Badatel 2020a)

5. Screenshot článku „Rúška, odstupy, umývanie rúk a izolácia sú masové satanské iniciačné rituály.“ (Badatel 2020b)

pritom na porušenia zásad kresťanskej morálky a odkazuje na citáty z Biblie. Posolstvo článku bolo objasnené komentárom, ktorý predpokladá kontroverzné prijatie témy okultizmu publikom, argumentujúc snahou o objektivitu a apelom na kritické myslenie, pričom otázku pravdivosti necháva otvorenú:

> *„Tak ako so všetkým, čo vidíte, čítate, počujete alebo čo vám je prikazované, snažte sa aj tu použiť vlastný rozum. To, čo napíšeme v tomto článku, sa niekomu môže zdať až príliš šialené. Avšak ako všetci z nás bez pochýb dávno vieme, ľudia, ktorí sa snažia ovládnuť tento svet a zaviesť tu Nový svetový poriadok (‚Veľký reset‘), sú Luciferovi okultisti a oni na tieto veci veria bez ohľadu na to, či na ne veríte aj vy. Preto znovu zopakujeme, použite vaše vlastné kritické myslenie a úsudok. Sami potom uvidíte, či tieto veci vo vás rezonujú alebo nie. Poznámka: My netvrdíme, že hocičo v tomto článku je pravda alebo nie. Jednoducho sa s vami iba delíme o informácie, ktoré sme objavili na internete.“*

Z hľadiska diskurzívnych procesov vylučovania sú zaujímavé reakcie čitateľov, ktoré v tomto prípade boli rôznorodé. Niektoré poukazovali na nepatričnosť okultne zameranej témy na portáli Badatel.net, oproti čomu stáli argumenty redakcie alebo iných čitateľov, ktoré legitimizovali tému okultizmu v antisystémovom diskurze viacerými spôsobmi:

Oldo
29/12/2020 at 22:36
„Neverím, že ide o nejaký satanistický rituál a nechápem prečo sa okultistickými praktikami Bádateľ vôbec zaoberá, keď je to webstránka o zdraví.“

Redakcia
29/12/2020 at 22:46
„Je to dôležité pre pochopenie súvislostí, prečo sa dejú veci, ktoré sa momentálne dejú.
V článku je vysvetlené, že aj keď vy na takéto veci neveríte, tak tí, čo stoja za touto pandémiou, na tieto veci veria a konajú podľa nich.“

Trixi
30/12/2020 at 12:15
„Som bývalá okultistka, je to pravda, ja to už papagájujem ľuďom od začiatku!!
Prepáčte, aziati sú iná kultúra a oni, ked sú nachladnutí, dávajú si rúška preto, aby nenakazili iných. U nás, pred týmto satanistickým covidovým šialenstvom, keď ešte existovala chrípka, ozaj, kde zmizla, no, je to ten ‚covid‘ tak my sme uplatňovali kolektívnu imunitu ako to urobili vo Švédsku a inak obecne platí, že kto má slabú imunitu, mal by sa chrániť, teda, nasadí si rúško, keď ide medzi ľudí.“
...

Milan
30/12/2020 at 10:42
„*S článkom docela súhlasím, až na to umývanie rúk. Nezmysel až to dverami trieska. V špine je najviac bacilov. Chcete povedať, ,že naši prapapredkovia, teda Slovani, chodili zanedbaný,špinavý? Nesrandujte.*"

Trixi
30/12/2020 at 13:01
„*Zle ste to pochopili, pokiaľ sa zúčastňujete celého tohto satanistického rituálu, teda, rúšky, odstup, dezinfekcia rúk, umyť si ruky samozrejme môžete ale nie zúčastňovať sa tohto satanistického rituálu!*"

Peter
31/12/2020 at 15:01
„*Nepochopil si.*
To je satanistický rituál, tu nejde o špinavé ruky."
(Badatel 2020b)

Diskusia mala k dátumu písania tohto textu 38 komentárov, avšak žiadny z nich nezdôvodnil legitimitu náboženskej argumentácie v nenáboženskom kontexte. Konšpiračné interpretácie, obviňujúce „systém" z okultizmu, však bývajú využité aj v nereligióznom prostredí azda preto, že okultizmus a satanizmus sú dostatočne stereotypizovanými nástrojmi na diskreditáciu nepriateľa. Sú dostatočne odpudivé aj pre nenábožensky orientované skupiny, a preto sú aj v takom prostredí vhodné na diskreditáciu zvoleného nepriateľa.

Záver

Obvinenia z okultizmu a konšpiračné teórie koexistujú spolu už od dávna, pričom oba pojmy majú podobné funkcie tak v eschatologickom, ako aj v diskurzívnom zmysle. Niektoré typy konšpiračných teórií pripomínajú náboženské mýty pri vysvetľovaní skrytých síl riadiacich beh sveta a odhaľujú zdroje zla a nešťastí dopadajúcich na svet. Konšpiračné teórie akoby prevzali štafetu starších okultných kozmológií hlásajúcich reálnu prítomnosť skrytých dimenzií, zodpovedných za beh vesmíru. Dynamika šírenia konšpiračných teórií je podobná ako dynamika iných fám v tom, že sa často pohybuje v rámci cyklického vynárania sa a miznutia niektorých naratívov a symbolov. Zdá sa, že podobný situačný kontext je schopný aktivovať podobné typy príbehov, ktoré v medziobdobiach svojej popularity prežívajú v určitých komunitách alebo v latentnej pamäti. Príkladom môžu byť opakujúce sa typy apokalyptických varovaní, ktoré sú bežné v prostredí milenaristických spoločenstiev, no v časoch všeobecného ohrozenia sa dostávajú aj do širšieho verejného diskurzu. Vtedy totiž konšpiračné teórie a znamenia pomáhajú v oveľa väčšom meradle, ako inokedy zahnať pocity neistoty, strachu z nepredvídateľnosti behu dejín a vlastných osudov, plnia túžbu po rýchlom vysvetlení a ponúkajú vinníka. Okultizmus v tomto prípade predstavuje častý atribút sprisahancov, ako služobníkov temných síl, ktorí môžu byť priamo zodpovední za narušenie harmónie sveta a pôsobenie diabla vo svete. Oporou a autoritou bývajú proroctvá, medzi ktorými je v kresťanstve základom biblická kniha Zjavenie sv. Jána. Varovania pred sprisahaniami okultistov sa v prostredí kresťanských cirkví šíria niekedy so súhlasom oficiálnej cirkvi (napr. tézy Stefana Gobbiho), inokedy je ideológia týchto skupín natoľko radikálna a politicky účelová, že sa od nej cirkevná hierarchia dištancuje (prípad združenia Magnificat Slovakia). Obvinenia z okultizmu sa pritom uplatňujú nielen v rámci náboženských skupín. Príkladom môžu byť historické aj aktuálne prípady populistických a antisystémových politík, mobilizujúcich svojich stúpencov aj prostredníctvom démonizovaného obrazu vnútorného nepriateľa (napr. obvinenia Židov z rituálnych vrážd, hnutie QAnon, PizzaGate, ale aj kampane odporcov protiepedimických opatrení počas pandémie Covid-19).

REFERENCIE:

AENews. 2017. „David Rockefeller zemřel ve věku 101 let a na cestě do pekla mu nepomohly ani krevní konzervy s dětskou krví z kauzy Pizza Gate. Syndikát přišel o hlavu vyššího procesu řízení. Další na řadě je britská královna!" Accessed April 15 2017, 2017. https://aeronet.cz/news/david-rockefeller-zemrel-ve-veku-101-leta-na-ceste-do-pekla-mu-nepomohly-ani-krevni-konzervy-s-detskou-krvi-z-kauzypizzagate-syndikat-prisel-o-hlavu-vyssiho-procesu-rizeni-dalsi-na-rade-je-kralovna/.

Badatel.net. 2020a. „Podľa mnohých indícií slovenskú vládu posadli okultné satanské sily." Accessed November 2, 2020. https://www.badatel.net/podla-mnohych-indicii-slovensku-vladu-posadli-okultne-satanske-sily/.

Badatel.net. 2020b. „Rúška, odstupy, umývanie rúk a izolácia sú masové satanské iniciačné rituály." Accessed December 29, 2020. https://www.badatel.net/ruska-odstupy-umyvanie-ruk-a-izolacia-su-masove satanske-iniciacne-rituly/#comments.

Bale, Jeffrey M. 2007. "Political paranoia v. political realism: On distinguishing between bogus conspiracy theories

and genuine conspiratorial politics." *Patterns of Prejudice*: 41, 45–60.

Barkun, Michael 2013. *Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley: University of California Press.

Bahna, Vladimír 2015. „Argumentum ad hominem. Argumentačné stratégie zástancov konšpiračných teórií v slovenských internetových diskusiách." *Národopisná revue*, 4: 298–306.

Blbec.online. n.d. „šarlatánstvo." https://blbec.online/blb/107-badatel-net.

Bodner, John, Welch, Wendy and Ian Brodie. 2020. *COVID-19 Conspiracy Theories*. McFarland & Company, Inc., Publishers. Kindle Edition.

Darwin, Hannah, Neave, Nick, & Holmes, Joni. 2011. "Belief in conspiracy theories. The role of paranormal belief, paranoid ideation and schizotypy." *Personality and Individual Differences*, 50 (8): 1289–1293. https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.02.027

Dyrendal, Asbjørn, Asprem, Egil and David G. Robertson. 2019. "Conspiracy Theories and the Study of Religion(s): What We Are Talking About, and Why It's Important." In *Handbook of Conspiracy Theory and Contemporary Religion*, edited by Asbjørn Dyrendal, David G. Robertson and Egil Asprem, 21-47. Leiden – Boston: Brill.

Fenster, Mark. 2008. *Conspiracy Theories. Secrecy and Power in American Culture*. Minneapolis – London: University of Minnesota Press.

Franks, Bradley, Bangerter, Adrian, and Martin W. Bauer. 2013. "Conspiracy theories as quasi-religious mentality: An integrated account from cognitive science, social representations theory, and frame theory." *Frontiers in Psychology* 4, no. 424 (16 July). https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00424.

Gilbert, Robert Andrew. 2013. "Occultism." *Encyclopedia Britannica*, Accessed April 22, 2013. https://www.britannica.com/topic/occultism. Accessed 27 June 2021.

Gobbi, Stefano. 2000. *Kňazom, najmilším synom Panny Márie.* Bratislava: Mariánske kňazské hnutie. http://www.mkh.sk/m-kniha.htm.

Helebrandt, Róbert. 1991. *Kniežatá zloby (Protokoly sión-skych mudrcov).* Bratislava: Agres.

Kapferer, Jean Nöel. 1992. *Fáma, nejstarší médium médium světa.* Praha: Práce.

Kaschuba, Wolfgang. 1999. *Einführung in die Europäische Ethnologie.* München: C.H.Beck

KBS n. d. „Ježiš Kristus – prameň živej vody; kresťanská úvaha o new age." Katolícka cirkev na Slovensku. Dokumenty vatikánskych úradov. https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/jezis-kristus-pramen-zivej-vody.

Konšpirátori.sk. n.d. n.d. n.d. https://konspiratori.sk/stranka/670.

LifeNews.sk. 2016. „Škandál ‚PizzaGate' otriasa internetom, mainstream v USA sa snaží kauzu označiť za podvod. Dôkazy sú ale zdrcujúce!" Accessed October 15, 2017. https://www.lifenews.sk/content/%C5%A1kand%C3%A1l-%E2%809Epizzagate%E2%80%9C-otriasa-internetom-mainstream-v-usa-sasna%C5%BE%C3%ADkauzu-ozna%C4%8Di%C5%A5-za-podvod-d%C3%B4k.92.

Luckmann, Thomas. 1976. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: Macmillan.

Marrs, Texe. 1989. *Satan's Plan to Destroy Our Kids: Ravaged by the New Age.* Texas: Living Truth.

Marrs, Texe. 1996. *Project L.U.C.I.D.: The Beast 666 Universal Human Control System*. Austin, Tex.: Living Truth

Melton, John Gordon. 2016. "New Age movement". *Encyclopedia Britannica. Accessed April 7, 2016.* https://www.britannica.com/topic/New-Age-movement. Accessed 15 February 2021.

Newheiser, Anna Kaisa, Farias, Miguel, and Nicole Tausch. 2011. "The functional nature of conspiracy beliefs: Examining the underpinnings of belief in the Da Vinci Code conspiracy." *Personality and Individual Differences*. Vol. 51, No. 8: 1007-1011. https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.011.

Panczová, Zuzana. 2017. *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie*. Bratislava: Veda.

Popper, Karl. 2002. "The Conspiracy Theory of Society." In: *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Chapter 4 ("Towards a Rational Theory of Tradition"), 165-168. 2nd ed. New York: Routledge.

Prooijen van, Jan-Willem; Acker, Michele. 2015. "The Influence of Control on Belief in Conspiracy Theories: Conceptual and Applied Extensions." *Applied Cognitive Psychology* 29 (5). Published online in Wiley Online Library, wileyonlinelibrary.com. doi: 10.1002/acp.3161.

Rabo, Annika. 2020. "Conspiracy Theory as Occult Cosmology in Anthropology." In *Routledge Handbook of Conspiracy Theories*, edited by Michael Butter and Peter Knight, 154-74. London - New York: Routledge.

Relfe, Mary S. 1982. *The New Money System: 666.* Montgomery: Ministries, Inc.

Selecký, Anton. 2000. *Diaľnica do pekla*. Bratislava: Magnificat Slovakia.

Tangherlini, Timothy R. 2018. "Toward a Generative Model of Legend: Pizzas, Bridges, Vaccines, and Witches." *Humanities* 7 (1): 1–19.

Tlačová Kancelária Konferencie Biskupov Slovenska. 2016. „K diskusii o postojoch Cirkvi a výsledkoch volieb." Filmed March 12, 2016. https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20160312001.

Tlačová Kancelária Konferencie Biskupov Slovenska. 2020. „Hovorca KBS k šíreniu dezinformácií prostredníctvom internetu." Filmed December 21, 2020. https://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20201221034.

Trachtenberg, Joshua. 1997. *Diabeł i Żydzi: średniowieczna koncepcja Żyda a współczesny antysemityzm.* Gdynia: Uraeus.

Van Elk, Michiel. 2015. "Perceptual biases in relation to paranormal and conspiracy beliefs." *Plos One*, 10 (6), e0130422. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0130422.

Wade, P. 2017. "Pizzagate Will Never Die: Here's Why the Conspiracy Theory Has New Life." Esquire. Accessed April 5, 2017. http://www. esquire.com/news-politics/news/a54126/pizzagate-will-never-die/.

YouTube. 2017a. n.d. Filmed June 30, 2017. https://youtu.be/nNGLrjo7j8c.

YouTube. 2017b. „Guru alebo Ježiš." Filmed June 3, 2017. http://www.magnificat.sk/guru-alebo-jezis/.

YouTube. 2020. „ĽS Naše Slovensko v NR SR: Koronavírus ako zámienka na zotročenie ľudí." Published April 15, 2020. https://www.youtube.com/watch?v=sbHOWit8wdE.

Zonis, Marvin and Craig M. Joseph. 1994. "Conspiracy thinking in the Middle East." *Political Psychology* 15 (3): 443–459.

Mgr. ZUZANA PANCZOVÁ, PhD.

Je samostatnou vedeckou pracovníčkou Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV. Vyštudovala odbory história a etnológia na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1996 – 2001), témou jej diplomovej práce boli *Tradičné poverové predstavy s dôrazom na ľudovú démonológiu* (2001). Ako doktorandka Ústave etnológie SAV absolvovala ročný štipendijný pobyt na Univerzite Georga Augusta v nemeckom Göttingene (2003 – 2004), jej dizertačná práca niesla názov *Konšpiračné teórie ako naratívny fenomén* (žánrová analýza) (2009). V súčasnosti pokračuje vo výskume konšpiračných teórií, ale aj fám a súčasných povestí, v téme naratívnych foriem ideológií a dejinám etnológie a folkloristiky. Spomedzi publikačných výstupov možno spomenúť monografiu *Konšpiračné teórie: témy, historické kontexty a argumentačné stratégie* (2017). Je členkou viacerých projektov, medzinárodných sietí, expertných skupín a medzinárodných vedeckých spoločností zameraných na štúdium fám, konšpiračných teórií a hoaxov. Od roku 2021 je členkou Predsedníctva Slovenskej akadémie vied.